

Kamermuziek in Zwitserland

Verantwoording

Internationale promotie is een van de speerpunten van Muziek Centrum Nederland. Muziek beperkt zich bij uitstek niet tot landsgrenzen. Om musici en ensembles werkzaam in de kamermuzieksector te helpen de weg in het buitenland te vinden, publiceert Muziek Centrum Nederland met regelmaat landenbrochures. Door middel van deze brochures willen wij musici en ensembles die geïnteresseerd zijn om in een bepaald land concerten te geven, op bondige wijze inzicht geven in de muzikale infrastructuur en gang van zaken in dat betreffende land. Hoe is de 'mentaliteit' op het gebied van muziek daar, welke podia en festivals zijn er zoal en waar vind je daarover gegevens? Kortom, hoe creëer je de beste kansen voor concerten in dat land?

Muziek Centrum Nederland verwelkomt reacties van lezers. Commentaar, aanvullingen en nieuwe informatie waarmee musici hun voordeel kunnen doen, stellen wij zeer op prijs.

Amsterdam, september 2008

Muziek Centrum Nederland

Rokin 111

1012 KN Amsterdam

Nederland

T +31 (0)20 344 6000

F +31 (0)20 673 3588

info@muziekcentrumnederland.nl

www.muziekcentrumnederland.nl

Muziek Centrum Nederland (MCN) is het kennis- en promotiecentrum voor het professionele muziekveld waarin per 1 januari 2008 zeven genre-instellingen zijn opgegaan: De Kamervraag, Donemus, Gaudeamus, Dutch Jazz Connection, De Jazzorganisatie, het Nederlands Jazz Archief en het Nationaal Pop Instituut. Een sterke muzieksector op nationaal en internationaal niveau en met een groot en breed publieksbereik, dat is waar MCN voor staat.

DISCLAIMER: Muziek Centrum Nederland verklaart dat deze publicatie op zorgvuldige wijze en naar beste weten is samengesteld, maar kan niet instaan voor de juistheid of volledigheid van de informatie. Muziek Centrum Nederland aanvaardt dan ook geen enkele aansprakelijkheid voor eventueel geleden schade, van welke aard dan ook, door foutieve vermelding in deze publicatie.

Inhoudsopgave

Dank	5
1 Algemene inleiding Zwitserland	7
1.1 De staatkundige structuur.....	7
1.2 Cultuur in Zwitserland	7
1.3 De ondersteuning van de kunsten.....	8
1.3.1 Publieke ondersteuning.....	8
1.3.2 Particuliere ondersteuning.....	9
1.4 Culturele verschillen in Zwitserland?.....	10
2 Kamermuziek in Zwitserland.....	12
2.1 Inleiding: Zwitserland en Muziek	12
2.2 Het aanbod aan musici en ensembles	12
2.3 De concertorganisaties: Inleiding	14
2.3.1 Concertzalen.....	15
2.3.2 Concertstichtingen en andere (kleinschalige) podia.....	15
2.3.3 Festivals.....	16
2.3.4 Initiatieven van musici.....	18
2.3.5 Freie Szene.....	18
2.3.6 Concoursen.....	19
2.4 Wegwijs in Zwitserland	19
2.5 Nederland als muzieklnd, in de Zwitserse beleving	19
3 Zwitserland: overige informatie.....	21
3.1 Media – radio, tijdschriften, websites	21
3.2 Praktische tips bij concertwerving	21
3.3 De Nederlandse Ambassade in Zwitserland	22
3.4 Feestdagen.....	22

Dank

Met de volgende personen is in het kader van deze marktinventarisatie gesproken. Wij willen hen hier nogmaals zeer hartelijk danken voor het beschikbaar stellen van hun tijd, expertise en waardevolle informatie. De functie die achter de naam vermeld staat, is de functie die zij op het moment van gesprek bekleedden.

- Karel Boeschoten, violist/Künstlerischer Leiter der Rütihubeliade
- Jürg Dähler, (alt)violist/Künstlerische Leitung Swiss Chamber Concerts, Zürich
- Mischa Damev, Leiter Musik, Direktion Kultur und Soziales, Migros-Genossenschafts-Bund, Zürich
- Thomas Didden, Geschäftsführung Goetheanum Bühne, Dornach
- Bart van Doorn, Ressortleiter Kultur, Stiftung Rütihubelbad, Walkringen
- Dr. Thomas Drescher, Stellvertretender Direktor der Schola Cantorum Basiliensis, Bazel
- Louis Dupras, Geschäftsführer Camerata Bern
- Dr. Thomas Gartmann, Leiter Musik, Pro Helvetia, Zürich
- Ute Haferburg, Dramaturgin/Geschäftsführung, en Desirée Meiser, Künstlerische Leitung, Gare du Nord, Bazel
- Bruno Häuptli, Präsident Gesellschaft für Kammermusik Basel
- Katrien Reist van Gelder, Kuratorin Atelierprogramm PROGR, Bern
- Etienne Reymond, Künstlerisches Betriebsbüro, Tonhalle Orchester Zürich
- Harald Schneider, Geschäftsführer Basel Sinfonietta
- Michael Schneider, Geschäftsführer Stiftung Künstlerhaus Boswil en Andreas Fleck, cellist
Casal Quartett/Künstlerischer Leiter, Stiftung Künstlerhaus Boswil
- Daniel Schorno, componist/Steim
- Jan Schultz, Directeur musical de l'Orchestre de Chambre de Neuchâtel/Intendant Opere Festival Engadin
- Reinmar Wagner, Redaktor Musik & Theater, Zürich

Speciale dank gaat uit naar Ria Hennink, cultureel attachée, Nederlandse ambassade Bern, voor al haar inzet, medewerking en informatie bij de totstandkoming van deze brochure.

Leo Dijsselbloem
Muziek Centrum Nederland

Zwitserland: enkele gegevens

- Inwoners: 7,5 miljoen (Nederland 16,4 miljoen)
- Oppervlakte: 41.290 km² (bijna gelijk aan Nederland)
- 5 grootste steden: Zürich, Bazel, Genève, Lausanne en Bern
- Zwitserland heeft 26 kantons; er zijn 2.800 steden/gemeenten
- Talen: Duits (63,7%), Frans (19,2%), Italiaans (7,6%) en Reto-Romaans (0,6%) (8,9% spreekt een andere taal)
- Zwitserse Frank (CHF) = ca. 3/5 Euro

Opmerking:

Omdat voor de meeste Nederlanders het Duits de toegankelijkste van de vier gesproken talen in Zwitserland is, geven wij zoveel mogelijk de Duitstalige versie van Zwitserse websites. Diegenen die aan het Frans of Italiaans de voorkeur geven, kunnen op een Zwitserse internetpagina meestal gelijk overstappen op de taal van hun voorkeur. Vaak is er ook een Engelstalige versie.

1 Algemene inleiding Zwitserland

1.1 De staatkundige structuur

Zwitserland is een confederatie, dat wil zeggen een verzameling van grotendeels onafhankelijke deelstaten. Zo'n deelstaat, in Zwitserland een kanton genoemd, bestaat weer uit een aantal gemeenten. Er zijn 26 kantons in Zwitserland, die tezamen de Schweizerische Eidgenossenschaft vormen. Er komen ook halfkantons voor; het kanton Basel is opgesplitst in Basel Stadt en Basel Land. Elk kanton heeft een aparte kantonale regering en een president. Zo zijn er dus 26 kantonskabinetten en ook 26 ministeries van OCW. Voor het cultuurbeleid is dit een belangrijk feit, want daardoor is in Zwitserland veel regionaal geregeld en weinig gecentraliseerd. Er zijn bijvoorbeeld voor muziek geen koepelorganisaties; weinig is centraal geregeld op cultureel gebied.

Iedereen weet dat Zwitserland een van de stabielste landen ter wereld is. Alles is heel degelijk geregeld. De zaken ontwikkelen zich er langzaam; schokkende veranderingen, grote gebeurtenissen: ze komen er niet of nauwelijks voor. De mentaliteit is veeleer conservatief en kenmerkt zich door een bepaalde geslotenheid. Veel Zwitsers vinden dat zelf ook en ervaren soms een imago-probleem. Om hier wat aan te doen is het project Präsenz Schweiz (www.presence.ch) gestart: hoe laat je jezelf zien aan de wereld?

1.2 Cultuur in Zwitserland

Door die stabiliteit en degelijkheid heeft Zwitserland voor veel mensen een wat saai imago. 'Er gebeurt daar nooit wat', is een vaak gehoorde opmerking. De conclusie dat er dus ook op cultureel gebied niet veel spannends plaatsvindt, is dan kennelijk snel gemaakt. Maar Zwitserland kent juist een heel levendig, veelal internationaal georiënteerd, cultuurleven. Voor zo'n relatief klein land is er een enorm dicht aanbod aan musea, vinden er veel concerten en festivals plaats waar de internationale top optreedt. Door dit grote aanbod, dat de afgelopen decennia enorm is gegroeid, moeten culturele instanties zelfs behoorlijk vechten om het publiek binnen te krijgen. De vraag is tegenwoordig eerder: hoeveel aanbod kan er überhaupt nog bij?

Het internationale karakter van het culturele leven in Zwitserland wordt overigens mooi geïllustreerd door de personen met wie in het kader van deze landenbeschrijving is gesproken. Veel personen op artistieke of zakelijke sleutelposities in het culturele leven blijken van buitenlandse afkomst te zijn. Zwitserland is voor cultuur vaak een importland. Wil een Zwitserse kunstenaar of een Zwitsers ensemble zich ontplooiën dan zal de blik op het buitenland gericht moeten zijn. Omdat Zwitserland een (relatief) klein land is, zijn de uiteindelijke mogelijkheden er voor hen beperkt. De beste Zwitserse strijkkwartetten spelen bijvoorbeeld vaak meer in het buitenland dan in eigen land.

Wat treffen we zoal aan op cultureel gebied in Zwitserland?

Voor opera is veel belangstelling; het genre is zeer verspreid. Niet alleen in grote steden als Zürich en Genève, maar ook in kleine(re) steden zijn operagezelschappen actief.

In het recente verleden zijn er nieuwe concertzalen bijgebouwd, bijvoorbeeld het Kultur- und Kongresszentrum (KKL) in Luzern (ontworpen door de beroemde architect Jean Nouvel). Dat

is nu een toonaangevende zaal met veel publieke belangstelling, waar ook hedendaagse muziek goed loopt.

Beeldende kunst geniet grote belangstelling. Tentoonstellingen van moderne kunst trekken veel publiek. Er zijn de laatste jaren nieuwe musea bijgekomen. Er zijn interessante tentoonstellingen die ondersteund worden door prachtig catalogi.

Architectuur is een belangrijke troef van het huidige Zwitserland. Grote namen zijn bijvoorbeeld Mario Botta en het architectenbureau Herzog & de Meuron. Moderne dans trekt een nieuw, jong publiek. Daarnaast is er een sterke literaire traditie: bekende klassieke schrijvers van de twintigste eeuw zijn Max Frisch en Friedrich Dürrenmatt. Theaters zijn er overal; het Schauspielhaus in Zürich is een belangrijke instantie. In deze sector is regisseur Christoph Marthaler een grote internationale naam.

De traditionele kant van Zwitserland wordt geïllustreerd door een levendige volkscultuur, bijvoorbeeld door volksmuziek of theater in het streekdialect. Hiervoor bestaat een grote publieke belangstelling. Zwitsers kunnen hun mooie land als het ware 'celebreren': de overweldigende natuur speelt een grote rol in het bewustzijn. Dit is iets wat wij Nederlanders niet (of veel minder) kennen.

1.3 De ondersteuning van de kunsten

1.3.1 Publieke ondersteuning

- Federatie/overheid

In de grondwet van de Zwitserse confederatie staat dat de ondersteuning van cultuur, en dus ook muziek, een zaak is van de lagere overheden, d.w.z. van kantons en gemeenten.

Kantons en gemeenten leveren daarom ook de grootste financiële bijdrage in de ondersteuning van kunst. De vijf grootste steden in Zwitserland (Zürich, Lausanne, Bern, Bazel en Genève) spelen echter een bijzondere rol, aangezien zij samen al zo'n 80% van de bijdragen leveren op gemeentelijk niveau.

Elk kanton en elke gemeente bepaalt daarbij in principe zijn eigen beleid en daarmee de prioriteiten, meestal onafhankelijk van elkaar. De grote diversiteit tussen kantons, steden en gemeenten maakt daarom alleen maar een globale beschrijving van de culturele activiteiten mogelijk. Die worden o.a. bepaald door de financiële situatie, het aantal inwoners en de culturele tradities van het betreffende kanton of gemeente. Ondersteuning wordt o.a. gegeven aan zowel aanbieders (orkesten/ensembles) als afnemers (concertstichtingen), aan programma's en individuen.

Cultuur wordt op kantonnaal niveau ook bekostigd uit opbrengsten van de loterij. In het Duitstalige gedeelte van Zwitserland (d.w.z. de Duitstalige kantons + Ticino, Graubünden en het vorstendom Liechtenstein) bestaat Swisslos (www.swisslos.ch). In Franstalig Zwitserland (Suisse romande, de zes westelijke kantons) bestaat eenzelfde constructie met de Loterie Romande. In elk kanton is er een onafhankelijke commissie die het geld in het eigen kanton verdeelt.

De laatste decennia is de betrokkenheid van de centrale overheid wel gegroeid. Zo werd in de jaren '80 van de vorige eeuw het Bundesamt für Kultur opgericht. Het Bundesamt für Kultur valt onder de verantwoordelijkheid van het Departement des Inneren (Ministerie van binnenlandse zaken). Het is de autoriteit op het gebied van cultuurbeleid, cultuurpromotie en

behoud van erfgoed. Het speelt ook een belangrijke rol in taalbeleid en minderheden. Het budget van de overheid is echter (verhoudingsgewijs) vrij bescheiden en wordt meestal ingezet op gebieden waar kantons zich niet verantwoordelijk voor voelen, bijvoorbeeld filmproductie, beeldende kunst en design. Ook worden er belangenorganisaties van ondersteund.

Een zeer belangrijke instantie voor de ondersteuning van Zwitserse cultuur is Pro Helvetia.

Pro Helvetia is een soort Zwitserse kunststichting en krijgt voor 100% budget van de overheid. Zij voert echter wel een onafhankelijk beleid. Het operationeel budget bedraagt ca. 24 milj. CHF per jaar waarmee Pro Helvetia projecten op alle kunstdisciplines ondersteunt en ontwikkelt, zowel in binnen- als buitenland, waarbij Zwitserse kunstenaars betrokken zijn. Bij muziek is het speerpunt hedendaags. In 2007 werden 376 muziekprojecten ondersteund.
www.prohelvetia.ch

Als een nadeel van de Zwitserse inrichting van het cultuurbeleid werd door veel gesprekspartners aangegeven dat er weinig of geen 'nationale' kijk is op de culturele sector in totaal; dus volledig anders dan in Nederland.

1.3.2 Particuliere ondersteuning

- **Mecenaat/privégeld/sponsoring**

In Zwitserland is kunst lange tijd gezien als een privé-aangelegenheid. Het zal dus niet verwonderen dat er een grote traditie bestaat van privé-initiatief/mecenaat in cultuurondersteuning. Naar schatting bedraagt het aandeel van sponsoring, stichtingen en privégeld zo'n 16% van het totaal. Er zijn talloze, (zeer) gefortuneerde particulieren (bankiers, zakenmensen) die geld geven aan kunst en cultuur, maar ook aan wetenschappelijk onderzoek of instanties die humanitaire hulp bieden. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Verenigde Staten, waar ook nogal wat particulier geld omgaat in de kunst, heerst(e) in Zwitserland meer een traditie van discretie, vooral in het calvinistische Genève. Men geeft omdat men van kunst/muziek en van zijn stad houdt (minder ter ere van zichzelf).

Als wij naar muziek kijken dan is ongetwijfeld de bekendste mecenas Paul Sacher (1906-1999); een musicus en dirigent die met een rijke erfgename van het farmaceutische bedrijf Roche trouwde. Hij gaf opdrachten voor meer dan 200 werken bij de grootste en bekendste componisten van de twintigste eeuw: Stravinsky, Bartók (Muziek voor snaren, slagwerk en celesta), Martin, Henze, Dutilleux e.v.a. In 1986 werd in Bazel de Paul Sacher Stiftung opgericht die een documentatiecentrum beheert. De Sacher Stiftung bezit een grote verzameling aan manuscripten, aantekeningen en documentatie e.d. van veel belangrijke twintigste-eeuwse en hedendaagse moderne componisten (ook van Louis Andriessen), www.paul-sacher-stiftung.ch.

Een ander voorbeeld van een initiatief dat tot stand is gekomen met privégeld is het cd-label Cascavelle. Het is een promotievehikel voor Zwitserse artiesten en ensembles (o.a. Quatuor Sine Nomine). Ook de bouw of totstandkoming van concertzalen, operahuizen, conservatoria of musea was en is nogal eens te danken aan grote giften van particulieren.

In Zwitserland bestaan zo'n 10.000 particuliere fondsen/stichtingen met een publiek doel. 1.500 daarvan hebben een culturele doelstelling. Zie ook www.swissfoundations.ch.

- **Sponsoring door bedrijven**

Naast privégeld van mecenasen is er in Zwitserland ook veel geld via bedrijfssponsoring. Een voorbeeld is Nestlé, dat o.a. het Auditorium Stravinsky in Montreux liet bouwen. Nestlé heeft een aparte website gewijd aan kunstprojecten: www.art.fondation.nestle.ch. De grote Zwitserse horlogemerken laten ook van zich horen. En natuurlijk de banken: de UBS Bank (Union des banques suisses) is bijvoorbeeld sponsor van het Festival van Verbier, het UBS Verbier Festival Youth Orchestra en het UBS Chamber Orchestra (zie www.ubs.com). Wellicht het meest opvallende en tot de verbeelding sprekende voorbeeld van cultuursponsoring in Zwitserland is het Migros Kulturprozent.

Migros is een bekende supermarktketen in Zwitserland die 1925 werd opgericht door Gottlieb Duttweiler. De oprichter bepaalde dat één procent, het zogenaamde Migros Kulturprozent, van de totale omzet van deze supermarktketen naar projecten op het gebied van cultuur, kunst en scholing moest gaan (ca. 127 milj. CHF op jaarbasis). Het geld wordt onder andere ingezet voor kamermuziek. Zo is er in 2009 een concours voor kamermuziekensembles. Onder de naam Klubhaus Konzerte organiseert men tournees met symfonie- en kamerorkesten in diverse steden (www.klubhauskonzerte.ch). De nadruk ligt hierbij vooral op participatie; Migros wil wat terugdoen voor de Zwitserse gemeenschap. Voor weinig geld kunnen mensen concerten van hoge kwaliteit bezoeken. Het levert goedgevulde zalen op. Daarnaast zijn er studieprijzen voor individuele musici en brengt Migros een cd-serie uit (Musiques Suisses, met muziek van Zwitserse componisten van alle tijden). Er zijn samenwerkingsprojecten (bijv. met Pro Helvetia) en men verleent financiële bijdragen aan ensembles en kunstenaars die in Zwitserland optreden. In het geval van een (kleine) tournee kan dat ook aan buitenlanders zijn. Speerpunt is echter de ondersteuning van Zwitserse musici!
www.kulturprozent.ch

1.4 Culturele verschillen in Zwitserland?

Een van de (vele) boeiende aspecten van Zwitserland is de meertaligheid. Er worden vier talen gesproken (Duits, Frans, Italiaans en Reto-Romaans). Deze taalgebieden vormen duidelijk afgebakende gebieden. Afgezien van de regio Biel/Bienne en Fribourg (kantons Fribourg en Wallis/Valais (Sion)) zijn er nauwelijks tweetalige gebieden. Bern, gelegen in het Duitstalige gedeelte, heeft een Franstalige minderheid.

Je kunt deze taalindeling en die van het 'bijbehorende' culturele leven al op de landkaart zien. Grofweg boven (en in) de Alpen: het Duitstalige gebied, ten zuiden daarvan Tessin/Ticino (Italiaans), in het Oosten de 'wijdere blik' in de streek van meren en vlakten (Franstalig). Waar de heuvels komen ontstaat de bergmentaliteit.

De vraag ligt uiteraard voor de hand of er culturele verschillen zitten tussen deze taalgebieden of dat er als het ware één 'Zwitserse smaak' is. Het merendeel van de gesprekspartners bevestigden het vermoeden dat de verwachtingen (men sprak zelfs van clichés) kloppen. Dit geldt zowel qua culturele organisatie als qua smaak. De opera in het Duitstalige gebied bijvoorbeeld werkt op een 'Duitse manier' van vaste repertoirestukken. Elke week is er bij wijze van spreken een Don Giovanni te zien (de opera van Zürich is een echt repertoiretheater). De operahuizen in het Franstalige gedeelte doen een 'stagione', bijvoorbeeld 10 x een Don Giovanni en dan is het klaar. Ter illustratie: de opera van Genève heeft 8 operaproducties per jaar, waarvan 6 nieuw zijn.

Duitstalige Zwitserse kunstenaars oriënteren zich eerder op München en Berlijn, Franstalige eerder op Parijs. Ook op het gebied van smaak (esthetiek) zijn er verschillen. Bij wijze van spreken, de muziek van Reger is bijvoorbeeld niet populair in Genève.

Ook kent men elkaars taalgebieden minder goed. Zo wordt een interessante kunstenaar uit Duitstalig Zwitserland niet zomaar in Genève uitgenodigd. Dat gaat vaak via een omweg,

bijvoorbeeld doordat hij/zij succes in Berlijn heeft. Een ander voorbeeld hiervan is hoe de kansen voor kamermuziek werden ingeschat: volgens de Duitstaligen zijn die minder gunstig in Suisse romande dan in Duitstalig Zwitserland. Een oorspronkelijk uit Lausanne afkomstige gesprekspartner was aanmerkelijk positiever over de mogelijkheden in Franstalig Zwitserland. Hetzelfde speelde voor de mogelijkheden van hedendaagse muziek.

In de taalgebieden zelf zijn er ook weer opvallende mentaliteitsverschillen tussen diverse kantons en/of regio's: Bern is een vrij gesloten en conservatieve stad; steden als Bazel, Zürich of Genève kennen een meer open houding (niet toevallig liggen die aan de rand van Zwitserland). Mentaliteitsverschillen vinden hun oorsprong ook in het geloof: er zijn calvinistische regio's, kantons en steden (uiteraard Genève, de plek van Calvijn), maar ook zeer katholieke, bijv. de stad Luzern of het kanton Solothurn dat de manschappen levert voor de Pauselijke Garde.

2 Kamermuziek in Zwitserland

2.1 Inleiding: Zwitserland en Muziek

De combinatie Zwitserland en muziek lijkt haast een vanzelfsprekendheid. De schitterende natuur van dit land was in de 19e eeuw een inspiratiebron voor beroemde romantische componisten. Denk aan de opera Wilhelm Tell van Rossini of aan de Années de Pèlerinage (1e deel) van Franz Liszt. Componisten als Wagner, Brahms, Tsjaikovski en Fauré verbleven voor kortere of langere tijd ter inspiratie in Zwitserland. In de twintigste eeuw was het neutrale Zwitserland in perioden van oorlog, revolutie of onderdrukking (nazisme/stalinisme) voor kunstenaars een toevluchtsoord. Een grote schare van musici en componisten verbleef er voor langere tijd (Stravinsky, Bartók, Rachmaninov) of bleef er voorgoed wonen (pianiste Clara Haskil)

Het rijtje van grote (klassieke) componisten van eigen bodem is echter beperkt. Het componeren in Zwitserland kwam eigenlijk pas in de negentiende eeuw op gang, daarbij vooral aanhakend bij de Duitse romantiek. Voor Zwitserland zijn namen als Hans Huber (1852-1921, oprichter van het Conservatorium in Bazel, het draagt zijn naam) en Othmar Schoeck (1886-1957) belangrijk. Arthur Honegger, Frank Martin, Ernest Bloch zijn de grote en bekende namen van de twintigste eeuw. Maar weinigen van ons zullen weten dat er (momenteel) in Zwitserland zo'n 200 tot 300 professionele componisten actief zijn, hoewel niet allemaal full-time. Grote, internationaal bekende namen in de hedendaagse muziek zijn (van de oudere generatie): Heinz Holliger (ook een fenomenaal hoboïst), Klaus Huber en Rudolf Kelterborn. Van een jongere generatie profileren zich vooral Michael Jarrell, Hans-Jörg Kyburz, Dieter Amman, Beat Furrer (Zwitsers van geboorte, heeft de Oostenrijkse nationaliteit), Daniel Schnyder, Helena Winkelman.

Voor meer informatie: zie de webpagina www.musicedition.ch voor een alfabetisch overzicht van twintigste-eeuwse en hedendaagse Zwitserse componisten (mogelijkheid om te zoeken op werk/bezetting), of via www.musinfo.ch.

Zwitserland heeft ook een naam hoog te houden in uitstekende dirigenten: Ernest Ansermet (die met zijn Orchestre de la Suisse Romande zich inzette voor werken die nu tot de klassiekers van de twintigste eeuw behoren (Stravinsky, Ravel, Bartók, Falla), Herman Scherchen, Peter Maag, Armin Jordan, Charles Dutoit, Michel Tabachnik.

Zwitserland kent eveneens een grote traditie op het gebied van koren en geestelijke muziek. (Bij de Zwitserse koorvereniging, die in totaal zo'n 50.000 leden telt, zijn ca. 2000 amateurkoren aangesloten.)

2.2 Het aanbod aan musici en ensembles

Het schijnt niet echt een probleem te zijn voor musici om in Zwitserland financieel rond te komen. Met bijvoorbeeld een baan aan een muziekschool ben je als musicus verzekerd van een behoorlijk goed inkomen. En overal in Zwitserland zijn er muziekscholen die goed lopen. Daarnaast zijn er mogelijkheden in de vele orkesten die het land telt. Opvallend, daarin zit een overeenkomst met Nederland, is namelijk de grote dichtheid van goede orkesten ten

opzichte van het aantal inwoners. De bekendste voorbeelden zijn de twee toporkesten van het land: het Tonhalle-Orchester Zürich (momenteel o.l.v. David Zinman) en het Orchestre de la Suisse Romande (momenteel o.l.v. Marek Janowski). Het Italiaanse gedeelte heeft met het Orchestra della Svizzera Italiana (o.l.v. Alain Lombard) in Locarno/Lugano een goed radio-orkest. In veel kleine(re) steden zijn eveneens orkesten actief. Daarnaast zijn er orkesten die musici op freelance basis projectmatig betrekken en daarmee opvallende programma's aan het concertaanbod toevoegen, zoals bijvoorbeeld de Basel Sinfonietta.

Ook het grote aantal (goede) kamerorkesten is opvallend. Ze zijn er van bescheiden omvang tot uitgebreidere bezetting. Camerata Bern is een toonaangevend ensemble met zo'n 14 strijkers dat jaarlijks meer dan 30 concerten verzorgt. Van grotere omvang is het Kammerorchester Basel, dat zo'n 30 tot 40 musici telt. Andere bekende namen: de Festival Strings Lucerne, het Orchestre de Chambre de Lausanne o.l.v. (pianist) Christian Zacharias, het Orchestre de Chambre de Neuchâtel o.l.v. de Nederlander Jan Schultsz. Het Musikkollegium Winterthur stond eveneens (tot augustus 2008) onder Nederlandse leiding, namelijk van dirigent Jac van Steen.

Om enig zicht te krijgen op het aanbod van Zwitserse kamermuziekensembles bekijken we het Schweizer Musikhandbuch (voor gegevens over dit naslagwerk, zie 2.4). Het SMH heeft de gegevens van 155 kamermuziekensembles opgenomen. Dit zijn ensembles vanaf triobezetting (geen kamerorkesten!) welke al gedurende een langere tijd actief zijn. Van het aantal solisten en duo's bestaan geen gegevens. Daarnaast zijn er nog veel eenmalige ensembles actief (ook niet opgenomen in het SMH).

Naast deze vaste en losse ensembles verzorgen ook de symfonieorkesten een kamermuziekaanbod door orkestleden. Een voorbeeld hiervan is het Tonhalle-Orchester (Zürich) dat 10 matinee- en 6 lunchconcerten per jaar organiseert.

Om een wat concreter beeld te krijgen van het aantal ensembles (en de kwaliteit ervan) kijken we als voorbeeld naar de twee bekendste kamermuziekgenres: het strijkkwartet en het pianotrio. De strijkkwartet 'boom' is ook aan Zwitserland niet voorbijgegaan. Het SMH geeft de namen en gegevens van 20 strijkkwartetten. Dit zijn dus kwartetten die al gedurende langere tijd actief zijn en met regelmaat concerten geven in Zwitserland en ook wel daarbuiten. Door insiders werden de volgende ensembles als kwalitatief (zeer) goede en/of bekende kwartetten gezien: Carmina Quartett www.carminaquartett.com, Amati Quartett www.amati.ch, Quatuor Sine Nomine www.quatuorsinenomine.ch, Casal Quartett www.casalquartett.ch, Aura Quartett, www.auraquartett.ch en Quatuor Terpsychordes, www.terpsychordes.com. Zie uiteraard de individuele webpagina's voor gegevens over concertlocaties in Zwitserland (en evt. daarbuiten). Het Quatuor Sine Nomine is waarschijnlijk het bekendste Zwitserse kwartet (veel cd-opnamen; het organiseert een eigen festival, zie 2.3.4).

Wat betreft de pianotrio's: in het SMH worden 9 pianotrio's genoemd. Nog niet opgenomen in de uitgave van 2007/08 was het stevig aan de internationale weg timmerende Tecchler Trio, www.tecchlertrio.com. Dit ensemble won o.a. het ARD Wettbewerb. Een ander goed jong pianotrio is het Trio Nota Bene, www.trionotabene.com.

Tot slot, enkele bekende Zwitserse solisten zijn momenteel de cellisten Christian Poltéra en Thomas Demenga.

Het aantal ensembles op het gebied van **hedendaagse muziek** is eerder beperkt. Op dit gebied is het Ensemble Contrechamps (Genève) toonaangevend, www.contrechamps.ch. Daarnaast is het Ensemble Phoenix vooral in Bazel actief (zie ook Gare du Nord), www.ensemble-phoenix.ch. Het Ensemble Boswil is een projectensemble voor begaafde

conservatoriumstudenten dat zich toelegt op de muziek van de twintigste en eenentwintigste eeuw.

Ondanks het belang van de beroemde opleiding oude muziek Schola Cantorum Basiliensis in Bazel (www.musik-akademie.ch) is het aantal gespecialiseerde Zwitserse ensembles in **oude muziek** eerder bescheiden te noemen. Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat ca. 90% van de studenten aan deze opleiding van buiten Zwitserland komt. Sommigen blijven in Zwitserland, anderen gaan terug naar hun herkomstland (vooral Frankrijk, waar legio mogelijkheden zijn voor de oude muziek).

Het zal niet verbazen dat in oude muziek gespecialiseerde ensembles en orkesten vooral in en rond Bazel actief zijn, vaak met behulp van de studenten van de Schola. Daar is ook de concertorganisatie Freunde Alter Musik Basel (www.famb.ch) actief, die gelieerd is aan de Schola.

Het bekendste oude muziek ensemble uit Zwitserland is waarschijnlijk Ensemble 415 van Chiara Banchini (docente aan de Schola). Andere namen zijn Musica Fiorita, www.musicafiorita.ch en I barocchisti Lugano olv Diego Fasolis. Kleinere bezettingen opereren veeleer ad hoc. Een opvallend aandeel van de ensembles oude muziek houdt zich bezig met middeleeuwse muziek, waar in Zwitserland zeker een markt voor is (er is veel middeleeuws erfgoed aan kerken en kunst). Een voorbeeld daarvan is het ensemble La Morra, www.lamorra.info.

Het bekende Ensemble vocal et instrumental de Lausanne van Michel Corboz heeft zich altijd ingezet voor ouder repertoire. Het voert dit echter uit op 'normaal' instrumentarium, www.evl.ch.

De Zwitserse concertinfrastructuur biedt talloze mogelijkheden aan musici en ensembles om op te treden (zie 2.3). Hierbij gaven sommige gesprekspartners aan deze echter niet zo uitgebreid in te schatten als die in Nederland. De mismatch tussen vraag en aanbod werd door meerdere gesprekspartners aangegeven. Zwitserland heeft, net als Nederland en vele andere westerse landen, momenteel een aanbodmarkt. Hiermee samenhangend is de discussie over de hoeveelheid musici die aan de vele Zwitserse conservatoria (Hochschulen) en operaopleidingen worden opgeleid. Aangegeven werd dat het voor jonge musici moeilijker is geworden om op te treden. Ze moeten, veel meer dan vroeger, het heft in eigen handen nemen. Het vinden van geld om concerten of projecten mogelijk te maken is dan, door de grote hoeveelheid fondsen, niet echt een probleem. Doordat musici zich dus niet altijd echt 'kunstlerisch' kunnen 'verwezenlijken', gaven enkele gesprekspartners aan dat er toch een zekere mate van ontevredenheid heerst. Weinige musici kunnen alleen van concerten leven. Sommige kamermuziekensembles (Carmina Quartett bijv.) werken als ensemble-in-residence aan een conservatorium.

2.3 De concertorganisaties: Inleiding

Het aanbod van klassieke concerten kent een grote diversiteit die weerspiegeld wordt in het publiek. Zo is het Menuhin Festival Gstaad in trek bij de zeer welgestelden. Kleinere en bescheidener organisaties als (de festivals van) Boswil of het Rütthubelbad trekken weer een ander, 'gewoner' publiek. Net als elders in de westerse wereld wordt de gemiddelde leeftijd van het klassieke muziekpubliek steeds hoger (momenteel 58 jaar).

Er zijn grote concertzalen met kwalitatief hoogwaardig/internationaal aanbod, bijvoorbeeld de Tonhalle in Zürich. Daarnaast zijn er ook in veel gemeenten concertstichtingen en

concertverenigingen actief. Die worden dikwijls financieel ondersteund door de desbetreffende gemeente.

Kleine kuuroorden organiseren (kamer)muziekconcerten ten behoeve van het toerisme. Dat kan doordat (bijvoorbeeld de directeur van) het kuuroord de programmering zelf doet, of doordat een musicus of musici gevraagd wordt om met collega-musici een programma te vormen.

2.3.1 Concertzalen

Feitelijk heeft elke grote(re) stad in Zwitserland wel een behoorlijke zaal met goede akoestiek. Niet elke concertzaal heeft echter een eigen programmeur. De zaal wordt vaak verhuurd aan concertorganiserende instanties als impresario's of agenturen die series met musici/ensembles uit hun eigen stal programmeren. Voorbeelden hiervan zijn Konzertagentur Caecilia dat actief is in Genève en Zürich, www.caecilia.ch, of Hochuli Konzert AG in Luzern en Zürich (Neue Konzertreihe Zürich) met zowel recitals/kamermuziek als symfonisch, www.hochuli-konzert.ch. Soms is een orkest (of het 'Gesellschaft' dat 'verbonden' is met een concertzaal) de organisator van een (bescheiden) reeks kamermuziekconcerten. Zie bijvoorbeeld het Tonhalle Orchester in Zürich (www.tonhalle-orchester.ch) of het Berner Symphonie Orchester, dat onder de titel 'Kammermusik Bern' tien internationale ensembles in het Berner conservatorium programmeert (www.bsorchester.ch).

Voorbeelden van concertzalen

- Bazel: Stadt-Casino (Hans Huber zaal; hier organiseert o.a. het Gesellschaft für Kammermusik Basel zijn concerten, zie aldaar)
- Genève: kamermuziekconcerten vinden plaats in de Victoria Hall en de zaal van het Conservatoire (veelal georganiseerd door Agentur Caecilia, zie www.caecilia.ch)
- Lausanne: Metropole (zaal waar het Orchestre de Chambre de Lausanne zijn concerten geeft); Théâtre de Beaulieu (waar het Orchestre de la Suisse Romande concerteert)
- Luzern: Kultur- und Kongresszentrum Luzern (KKL); een zeer goede zaal met grote acts als het Koninklijk Concertgebouworkest, Amsterdam Baroque Orchestra/Ton Koopman e.d.
- Zürich: de Tonhalle heeft een prachtige grote en kleine zaal. De organisator van de kamermuziekconcerten is het Tonhalle Gesellschaft. Er worden concerten georganiseerd met musici van het Tonhalle Orchester alsook een bescheiden aantal, zo'n tien abonnementconcerten, met internationale kamermuziekensembles. Daarnaast zijn hier zoals vermeld privé-organisatoren in deze zaal actief, veelal met hoogwaardig aanbod, bijv. Agentur Caecilia, Hochuli Konzert AG of Rezital (www.rezital.ch).

2.3.2 Concertstichtingen en andere (kleinschalige) podia

Zwitserland kent een grote hoeveelheid (kleine) concertorganisaties en kamermuziekverenigingen, zogenaamde Gesellschaften für Kammermusik, Konzertvereine of Sociétés des Concerts. Deze organisaties worden veelal gerund door wat oudere en/of gepensioneerde vrijwilligers. Er is een verscheidenheid in deze verenigingen, bijvoorbeeld in het aantal concerten (van 4 tot zo'n 15), het soort en niveau concerten dat ze organiseren.

Sommige organisaties engageren naast solisten en kamermuziekensembles ook orkesten. Sommige programmeren hoog gekwalificeerde (internationale) ensembles, andere hebben een bescheidener niveau van musici. Overal zijn er wel kleine verenigingen die zich met kamermuziek bezighouden. Dit soort initiatieven komen en verdwijnen (soms) na een tijdje weer. De indruk van de meeste gesprekspartners was echter dat de laatste tijd er vooral organisaties verdwijnen, mede door afnemende belangstelling dan wel vergrijzing van het publiek. En ook wel doordat er minder geld beschikbaar is, met name vanuit sponsoring. (Overigens: er zijn geen harde cijfers die deze indruk kunnen bevestigen dan wel tegenspreken.)

Omdat er geen koepelorganisatie bestaat voor dit soort verenigingen en stichtingen, moet men de adressen hiervan 'sprokkelen'. Behulpzaam is het Schweizer Musikhandbuch en de website www.kulturfoerderung.ch.

Het eerste adres van dit soort concertstichtingen in Zwitserland is qua kwaliteit van optredende ensembles het al ruim 80 jaar oude

- Gesellschaft für Kammermusik Basel, www.kammermusik.org. Het engageert vooral internationale topkwartetten en trio's

Andere voorbeelden zijn:

- Baselbieter Konzerte, www.blkonzerte.ch, in Liestal (nabij Bazel)
- Guilde de la Musique de Chambre, www.guildemc.com; concerten in kleine plaatsen in Suisse romande
- Kunst in Riehen, www.kunstinriehen.ch (eveneens bij Bazel)
- Musikkollegium Zürcher Oberland, www.mkzo.ch (14 concerten per seizoen, symfonisch, kamermuziek en recitals)
- Pour l'Art et le Lutrín, www.pourlart.ch; internationale strijkkwartetten en ensembles
- Schlosskonzerte Brig, www.schlosskonzerte-brig.ch
- Société des Concerts de Fribourg www.concertsfribourg.ch is een voorbeeld van een organisatie die zowel symfonische - als kamerconcerten organiseert,
- Stiftung Kammermusik um halb acht in Bazel, www.khalbacht.ch
- Verein Worber Saal-Konzerte, www.saal-konzerte.ch (4 concerten, vnl. kamermuziek, per jaar)

Naast deze concertstichtingen zijn er ook andersoortige (kleinschalige) 'podia' die het nodige bijdragen aan het concertaanbod in Zwitserland.

Enkele voorbeelden

- Burghof in Lörrach, www.burghof.com
- Goetheanum (het beroemde door Rudolf Steiner, grondlegger van de antroposofie, ontworpen gebouw) in Dornach, www.goetheanum-buehne.ch
- Künstlerhaus Boswil, cyclus Meisterkonzerte, www.kuenstlerhausboswil.ch
- Rütthubelbad in Walkringen (zie ook bij festivals: Rütthubeliade)
- Zentrum Paul Klee in Bern, www.paulkleezentrum.ch

2.3.3 Festivals

Zwitserland kent een aantal zeer prestigieuze festivals waarin de allergrootste namen van de internationale top optreden: dirigenten en solisten als Pierre Boulez, Claudio Abbado, Bernard Haitink, Martha Argerich, Vadim Repin, Maxim Vengerov, Anne-Sophie Mutter. Deze festivals

trekken veel media-aandacht en hebben grote sponsors. Artistiek gezien spelen ze vooral op 'safe' door vooral het grote klassiek-romantische repertoire te programmeren.

Voorbeelden van festivals

- Festival de Lucerne/Luzern (aug/sept), www.lucernefestival.ch
Dit festival kent drie onderdelen: 1. Lucerne Festival Sommer, vele concerten met toporkesten, dirigenten en solisten, 2. Lucerne Festival Piano (eind november) en 3. Lucerne Festival, Ostern met vooral geestelijke en concertante muziek op locaties als kerken en het Kultur- und Kongresszentrum Luzern)
- Festival de Verbier, www.verbierfestival.ch (juli/aug)
- Festival de Zermatt, www.zermatt-festival.ch (sept)
- Interlaken Classics, www.interlaken-classics.ch, vooral orkesten, maar ook wel een enkel topkwartet
- Lugano Festival, www.luganofestival.ch programmeert alleen orkesten. Het Progetto Martha Argerich, Lugano (juni), www.rtsi.ch/trasm/argerich/welcome.cfm is hieraan verbonden.
- Menuhin Festival Gstaad, (juli/aug/sept), www.menuhinfestivalgstaad.ch
- St. Galler Festspiele, www.stgaller-festspiele.ch, centraal staat één opera, daarnaast ook concerten met oude muziek
- Septembre musical/Festival de Montreux-Vevey, www.septmus.ch
- Settimane Musicali di Ascona, www.settimane-musicale.ch (veel symfonisch, ook kamermuziek, hoog internationaal niveau)

Het wereldberoemde Montreux Jazz Festival valt qua muziek buiten dit rijtje. Wij vermelden het omdat hier ook ruimte is voor experimentele improvisatie, alsmede avant-garde pop en bijzondere etnomuziek, www.montreuxjazz.com.

Kleinschaligere festivals zijn o.a.

- Boswiler Sommer, www.kuenstlerhausboswil.ch, een internationaal kamermuziekfestival rond een centraal festivalthema
- Davos Festival, young artists in concert, www.davosfestival.ch
Het Festival van Davos richt zich tegenwoordig op jong talent en niet (meer zo) op de grote namen.
- Festival Cully Classique, www.cullyclassique.ch, Festival de musique de chambre
- Festival de Sion Valais, onder de artistieke leiding van Shlomo Mintz; gekoppeld aan een internationaal vioolconcours (aug/sept), www.sion-festival.ch
- Festival de Michel Sogny, in het Chateau de Coppet, www.festival-michel-sogny.com (pianorecitals in een week in aug.)
- Festival du Lied, Fribourg www.festivaldulied.ch (juni/juli)
- Festival Musique et Neige des Diablerets, www.diablerets.ch is eerder een serie in januari, februari en maart dan een festival,
- Kyburgjade, Internationales Kammermusik-Festival, www.kyburgjade.ch
- Les jardins musicaux, www.jardinsmusicaux.ch (aug) met een klein aandeel kamermuziek in La Grange aux concerts halverwege Neuchatel en La Chaux-de-Fonds
- Murten Classics, www.murtenclassics.ch (aug/sept)
- Musiques en Été, Hôtel de ville in Genève, www.musiquesenete.ch (juli/aug) van de 12 concerten is de helft kamermuziek
- Rütihubeliade Kammermusikfest, www.ruettihubelbad.ch (klein, intiem festival tussen kerst en oudjaar)

Hoewel de bovenvermelde festivals ook wel meer of minder hedendaagse en oude muziek meenemen, zijn de volgende specifiek op deze genres gericht:

Hedendaags

- Festival Archipel, Musiques d'aujourd'hui (Genève), www.archipel.org
- Tage für Neue Musik Zürich, 10 dagen in november, www.tfnm.ch

Oude Muziek

Er zijn weinig gespecialiseerde festivals voor dit genre; het aandeel hiervan op de bekende, grote festivals is vrij klein. Die programmeren voornamelijk het klassiek/romantische repertoire.

- Festival international de Musiques sacrées, Fribourg www.fims-fribourg.ch (gewijde muziek van over de wereld, oude muziek; tweejaarlijks op even jaren)
- Festival Bach de Lausanne, www.lausanne.ch/festivalbach
In Zürich is het Forum Alte Musik actief dat o.a. een festival organiseert, www.altemusik.ch.

2.3.4 Initiatieven van musici

Een opvallend initiatief in het federale Zwitserland is Swiss Chamber Concerts. Dit is een soort koepel die als doel heeft de bevordering van kamermuziek door Zwitserse musici. Er is een gezamenlijke programmering in vier Zwitserse steden (Zürich, Bazel, Genève en Lugano), dus verspreid over drie verschillende taalgebieden. De programma's zijn zeer gemêleerd en bevatten opvallend repertoire, o.a. opdrachtwerken aan Zwitserse componisten die in première worden gebracht. Voor deze programma's worden uiteraard veelal Zwitserse musici (die in variabele bezettingen samenspelen) geëngageerd. Soms nodigt men daarbij buitenlandse musici uit. Zie: www.scc-concerts.ch

Een ander voorbeeld van een goedlopend initiatief geïnitieerd door musici is dat van Heinz Holliger en Andrés Schiff in het Kartause Kloster in Ittingen. Zie: www.kartause.ch.

Het bekende Quatuor Sine Nomine organiseert om de twee jaar (oneven jaartallen) een klein festival in Lausanne met het kwartet als spil rondom bekende/bevriende solisten. Het gaat om zo'n zeven concerten, www.quatuorsinenomine.ch/festival.

Tenslotte, de bekende celliste Sol Gabetta (van Argentijnse afkomst maar in Zwitserland woonachtig) heeft een klein festival in Olsberg bij Bazel (juni), zie www.solsberg.ch

2.3.5 Freie Szene

In Bazel, haast op de plek waar drie landen elkaar raken, vind je Gare du Nord, Bahnhof für neue Musik (www.garedunord.ch). Dit podium is gevestigd in een oud treinstation dat is omgebouwd als centrum voor de diverse vormen van hedendaagse muziek. Het is de thuisbasis van het Ensemble Phoenix. Gare du Nord is een van de voorbeelden van de 'Freie Szene' in Zwitserland, die tot voor kort vooral bestond voor dans en theater. Kenmerkend is dat initiatieven in deze scène zelf niet of nauwelijks programmeringsgeld hebben. Optredende ensembles moeten meestal zelf geld meebrengen, bijv. via fondsen. Als een podium als Gare du Nord echter achter een initiatief staat, is er een grote kans dat het benodigde geld aan het ensemble wordt toegekend.

Bazel werd sowieso door meerdere gesprekspartners genoemd als een relatief gunstige stad voor hedendaagse muziek (de traditie van Paul Sacher).

Een verwant initiatief aan Gare du Nord is de Dampfzentrale in Bern, www.dampfzentrale.ch, een podium dat ruimte biedt op het gebied van hedendaagse muziek en dans.

2.3.6 Concoursen

Zwitserland is de thuishaven van enkele prestigieuze concoursen. Het Concours de Genève, dat meerdere disciplines bestrijkt, telt in zijn ruim 60-jarige bestaan een reeks illustere winnaars, zie www.concoursgeneve.ch.

De grote Roemeense pianiste Clara Haskil heeft lange tijd in Zwitserland gewoond. Haar woonplaats Vevey is de plek van het pianoconcours Clara-Haskil, www.regart.ch/clara-haskil. Een ander pianoconcours is dat van Géza Anda in Zürich (om de drie jaar, eerstvolgende in 2009), zie www.gezaanda.ch.

2.4 Wegwijs in Zwitserland

Voor diegenen die een goed overzicht willen hebben van het muziekleven in Zwitserland en allerlei adressen is het Schweizer Musikhandbuch onmisbaar. Het wordt uitgegeven door de Suisa Stichting. Om de twee jaar verschijnt een nieuwe versie. (Te koop in de boekhandel in Zwitserland of direct bij de uitgeverij: Editions Papillon (zie ook www.suisa-stiftung.ch).

Naast dit boek zijn er informatieve webpagina's, o.a. www.miz.ch, een soort koepelwebsite van de Schweizer Musikrat. Voor musici en ensembles die adressen van concertorganisaties zoeken is www.kulturfoerderung.ch buitengewoon interessant. Hierop kun je zoeken naar overzichten van concertorganiserende instanties (Veranstalter).

En uiteraard biedt het bekende Performing Arts Yearbook for Europe ook de nodige Zwitserse adressen.

2.5 Nederland als muzieklând, in de Zwitserse beleving

Over het algemeen blijken Nederlanders en Zwitsers het goed met elkaar te kunnen vinden. Zowel in Zwitserland als in Nederland is er veel respect voor democratie. Op een aantal gebieden is er een zelfde mentaliteit: ook in Zwitserland is het calvinisme goed vertegenwoordigd! Beide landen zijn gevoelig voor 'bescheidenheid' en hebben dus niet zoveel op met 'ijdelheid' (en daardoor ook minder met solisten en eerder met samenspel? Zie het groot aantal orkesten en ensembles.)

Amsterdam wordt gezien als een cultuurstad waar veel te zien en te beleven is. Sowieso wordt het culturele leven in Nederland internationaler ingeschat dan in eigen land. De algemene indruk was dat het publiek in Nederland meer ontvankelijk is voor experiment. Er is een meer open houding dan in Zwitserland.

Dat Zwitserland al een eind weg is van Nederland, was duidelijk waarneembaar. Nederland en Nederlandse namen spelen niet zo'n rol in het bewustzijn. Ook sijpelt Nederlands aanbod nauwelijks door in Zwitserland. Zeker van componisten zijn geen of nauwelijks namen bekend. Toch kennen de professionals de bekende namen als Pieter Wispelwey, Janine

Jansen, Johannette Zomer e.d. De namen die men noemt zijn uiteraard ook afhankelijk van welke musici men in het verleden wel eens geprogrammeerd heeft. De Nederlandse orkestcultuur en de barokscene worden uiteraard gezien: Koninklijk Concertgebouworkest, Rotterdams Philharmonisch Orkest en de daarmee verbonden dirigententraditie. Op namen van kamermuziekensembles komt men minder snel.

Uiteraard doet het er voor de meeste programmeurs feitelijk niet toe waar de musici, ensembles of componisten vandaan komen, als ze maar goed zijn.

3 Zwitserland: overige informatie

3.1 Media – radio, tijdschriften, websites

Elke taalgemeenschap heeft zijn eigen radio en televisie. DRS2 is de Duitstalige klassieke muziekgzender, www.drs2.ch; de Franse tegenhanger is Radio Suisse Romande, Espace 2, www.rsr.ch/espace-2.

Radio Swiss Classic is de Zwitserse versie van Classic FM, www.radioswissclassic.ch.

Het Zwitserse CD-label Claves brengt veel opnamen uit met musici van eigen herkomst, www.claves.ch, alsmede het reeds genoemde label Cascavelle.

Er zijn enkele tijdschriften voor muziek in Zwitserland. In het Duitstalige gedeelte is er Musik & Theater, www.musikundtheater.ch, dat veeleer een internationale blik heeft dan dat het zich alleen beperkt tot Zwitserland. Voor Suisse romande is er de Franstalige Revue musicale. Op de webpagina van dit tijdschrift www.rmsr.ch vind je via 'liens' veel internetadressen van instellingen (concertzalen, festivals en concertorganisaties) in Franstalig Zwitserland.

Een website om het actuele concertaanbod in Zwitserland te bekijken (en nog veel meer, zoals ensembles, orkesten e.d.) is www.classicpoint.ch.

In elke (grote) stad bestaat wel een (maand)affiche dat als een kalender alle concertevenementen van de komende tijd aankondigt. Tegen betaling kan een concertorganiserende instantie er lid van worden. Alle concerten van die instantie worden er dan vervolgens op vermeld.

Verschillende steden hebben hun lokale concertaanbod ook op internet staan. Voorbeelden zijn:

www.kulturinfo.ch, Konzerte der Stadt Zürich; het Basler Musikkonvent, www.musikkonvent.ch; www.ville-ge.ch/culture geeft een overzicht van de concerten en zalen (met links) in Genève, of www.konzerte-bern.ch voor het concertaanbod in Bern.

3.2 Praktische tips bij concertwerving

Onbekende (buitenlandse) namen houden voor de meeste Zwitserse programmeurs, net als overal elders, een risico in om te programmeren. Ze verkopen niet of nauwelijks. Jonge musici en ensembles kunnen dit doorbreken; aangeraden werd aan een concours mee te doen. Hiervoor zijn er in Zwitserland zeker mogelijkheden. Zonder prijs werd de kans op een optreden, volgens een gesprekspartner, als bijna uitzichtloos gezien.

Er zijn verschillende organisaties die zich richten op jong talent. Het Festival van Davos werd hierbij genoemd als mogelijkheid. Het richt zich tegenwoordig vooral op jonge talentvolle musici, eerder dan op de grote namen. Ook zijn er plaatsen waar (jonge) professionele musici zich verder kunnen ontwikkelen, zoals bijvoorbeeld de Sommerakademie Lenk (www.soak-lenk.ch) of de Orpheum Stiftung in Zürich (www.orpheum.ch).

Zoals overal telt ook in Zwitserland naast een goed en professioneel dossier (inclusief cd) het persoonlijke contact. Zwitserland is een 'klein' land; in het muziekwereldje kent men elkaar veelal. Hierbij is het goed te beseffen dat er nogal wat Nederlandse musici in Zwitserland wonen en werken. Over het algemeen is Zwitserland een laagdrempelig land; het is niet al te moeilijk (en zeker niet onmogelijk) relevante mensen te spreken te krijgen. De mensen zijn

zeer benaderbaar. Voor de goede netwerkers liggen hier dus zeker mogelijkheden om Zwitserland 'van binnenuit' te leren kennen.

We schreven al dat Zwitserland een meertalig land is en dat er tussen de taalgebieden verschil in mentaliteit en culturele appreciatie bestaat. Bij werving van concerten werd aangeraden dat je het beste kunt richten op de wensen van het betreffende gebied. Dus een Franstalige brief voor het Franstalige gebied, een Duitse brief voor Duitstalig Zwitserland. Er werd op gewezen liever geen Engels te gebruiken. In Zwitserland heeft men weinig op met het Engels. Hoewel dit in meer alternatieve of experimentele kringen weer geen probleem schijnt te zijn. Daar richt men zich meer op de Angelsaksische wereld. Italiaans Zwitserland vormt een beetje een uitzondering: je kan daar terecht met zowel Duits als, voor hen meestal makkelijker, met Frans. Het gebruik van Italiaans mag, maar hoeft niet.

3.3 De Nederlandse Ambassade in Zwitserland

De ambassade stimuleert en ondersteunt de Nederlandse cultuur in Zwitserland door o.a. informatieverschaffing over culturele activiteiten in Zwitserland en de bekendheid van Nederlandse evenementen en Nederlandse culturele instellingen bij Zwitserse culturele instanties te vergroten. De ambassade beschikt over een bescheiden budget (PKP) waarmee bepaalde projecten ondersteund kunnen worden.

Voor meer informatie of richtlijnen om subsidie uit het PKP budget aan te vragen zie:

www.nlembassy.ch

3.4 Feestdagen

Nieuwjaarsdag, Goede Vrijdag, tweede Paasdag, 1 mei, Hemelvaartsdag, tweede Pinksterdag, 1 augustus (Nationale feestdag van Zwitserland) en tweede Kerstdag zijn in Zwitserland vrije dagen.

In katholieke kantons kunnen extra vrije dagen voorkomen als Maria Hemelvaart en Allerheiligen. Ook komt het voor dat speciale feestdagen aan steden of kantons verbonden zijn.